

Paweł NOWICKI*

STRUKTURA ZAGOSPODAROWANIA PLACU RYNKOWEGO W UNIEJOWIE

Zarys treści: Plac rynku, będąc historycznie miejscem wymiany handlowej, pełnił istotną rolę w rozwoju miasta. Współcześnie obserwuje się procesy związane z utratą przez rynki funkcji targowej i kreowania ich jako przestrzeni reprezentacyjnych lub terenów rekreacji. Ponadto, w części miast badacze obserwują silną presję w zakresie rozwoju funkcji transportowej. Celem artykułu jest charakterystyka elementów struktury zagospodarowania placu rynkowego w Uniejowie.

Słowa kluczowe: rynek, plac, miasto historyczne, przestrzeń publiczna, Uniejów

WPROWADZENIE

Historyczne rynki stanowiły kluczowe, z punktu widzenia rozwoju społeczno-ekonomicznego, miejsca w przestrzeni miast. Stanowiły one ówczesnie wielofunkcyjne miejsca, w których odbywała się działalność handlowa, komunikacyjna (trakty biegnące przez rynek), zazwyczaj także administracyjna i sakralna. Na terenach polskich impulsem dla rozwoju sieci osadniczej była akcja lokacyjna na prawie niemieckim w XIII wieku¹. Nowe ośrodki z zazwyczaj centralnie położonym rynkiem miejskim zakładano zarówno na bazie przedkolacyjnych wsi, wykształconych już układów wczesnomiejskich, jak i *in crude radice*². Nad efektywnym procesem lokacyjnym czuwał zasadźca, będący odpowiedzialnym

* Paweł Nowicki, mgr, asystent, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych, Instytut Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej, 90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31, e-mail: pawel.nowicki@geo.uni.lodz.pl.

¹ N. Davies, *Boże Igrzysko*, Wyd. Znak, Kraków 2010, s. 283–286.

² M. Kulesza, *Morfogeneza miast na obszarze Polski Środkowej w okresie przedrozbiorem. Dawne województwa łęczyckie i sieradzkie*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001.

za organizację wspólnoty gminnej oraz zabezpieczenie gminy pod względem prawno-ekonomicznym (samorząd, przywilej wolnizny)³.

Wskazuje się, że wraz ze zmianami ustrojowymi po roku 1989 modernizacją lub kompleksowym procesom rewitalizacji podlegało wiele spośród rynków w małych ośrodkach miejskich⁴. Przyjmuje się jednocześnie, że w porównaniu z przestrzeniami dużych miast, przeobrażenia te nie są zazwyczaj gwałtowne⁵. Do bardzo trwałych elementów należy fizjonomia przyrynkowej zabudowy, ale także sam sposób zagospodarowania placu rynkowego, na czele z wyznaczonym historycznie układem ciągów pieszo-jednych. Zmiany w największym zakresie dotyczą funkcji handlowej oraz rekreacyjnej i reprezentacyjnej⁶. W związku z tymi procesami konieczne jest nakreślenie kilku współczesnych trendów funkcjonalno-przestrzennych związanych z rynkami miejskimi.

Po pierwsze, obserwuje się wyparcie tradycyjnej dla placów rynkowych funkcji targowej. Cotygodniowe targi odbywają się obecnie zazwyczaj poza historycznymi rynkami miejskimi. Samorządy podejmują inwestycje związane z wyznaczeniem oraz doinwestowaniem infrastrukturalnym (utwardzenie placu, dostępność transportowa) nowych placów targowych⁷. To tam przeniosły się formy handlu kojarzone kiedyś z rynkami miejskimi – stragany oraz jatki. Przykładami miast, które podjęły tego typu działania w województwie łódzkim są np. Uniejów, Warta⁸, czy Żelów. Po drugie, „wyprowadzeniu” targowiska z placu rynku historycznego może towarzyszyć także rozwój handlu wielkopowierzchniowego, np. sklepów sieci dyskontów, czy galerii handlowych ze sklepami marek sieci handlowych⁹. Potencjalnie, usługi te, ze względu na wysoką konkurencyjność cenową oferowanych produktów, wymywać mogą drobny handel prowadzony

³ M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986, s. 50–56.

⁴ E. Litwińska, *Czy można mówić o specyfice przestrzeni publicznych małego miasta?*, „Studia KPZK PAN” 2012, t. 144, s. 26–27.

⁵ D. Wantuch-Matala, *Przeobrażenia przestrzeni publicznej w małych miastach Europy Zachodniej*, „Przestrzeń i Forma” 2015, z. 2, s. 181.

⁶ E. Przesmycka, *Serce współczesnego miasta*. „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2008, t. 105, z. 4–A, s. 80.

⁷ A. Bernaciak, *Współczesne przemiany centrów miast w świetle wybranych doświadczeń amerykańskich i europejskich*, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny” 2015, t. 77, z. 4, s. 272–275.

⁸ https://uniejow.net.pl/pl/11_wiadomosci/1309_będzie_nowe_targowisko_w_uniejowie.html [dostęp: 20.05.2019].

⁹ M. Twardzik, *Rozwój nowoczesnego handlu w małych miastach i obszarach wiejskich w strefie zewnętrznej metropolii (przykład województwa śląskiego)*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2016, nr 279, s. 85–86; A. Pasiut, *Targowisko we współczesnym mieście – w poszukiwaniu formy*, „Przestrzeń i forma” 2017, nr 17, s. 449–450.

w pierzejach historycznego centrum miast. Po trzeciej, działania władz samorządowych wskazują na to, że traktują one rynek miejski jako miejsce, gdzie rozwijać się powinna funkcja rekreacyjna i reprezentacyjna. Świadczą o tym wysokie nakłady inwestycyjne gminy związane z odnową placu rynkowego (posadzka, obiekty małej architektury) oraz poprawą stanu zabudowy, często w ramach prowadzonej rewitalizacji¹⁰. Włodarze starają się podnieść estetykę placu, co może stworzyć warunki do rozwoju funkcji gastronomicznej, czasem też uzdrowiskowej, czy szerzej – turystycznej¹¹.

Historyczne rynki miejskie są przedmiotem prac przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych, w tym archeologów, historyków, urbanistów, geografów, czy architektów krajobrazu. Do głównych wątków podejmowanych przez archeologów i historyków należy odtworzenie przebiegu rozwoju rynków w średniowieczu (najwięcej prac dotyczy Starego Rynku w Krakowie¹²), czy socjotopografii miast w średniowieczu, czyli badania obejmującego wyjaśnienie lokalizacji domostw i miejsc pracy przedstawicieli poszczególnych stanów (klas społecznych) w przestrzeni miejskiej¹³. Obecne są też prace w zakresie położenia rynków w ramach miast lokacyjnych i odniesienia ich do wcześniejszych, i późniejszych struktur urbanistycznych, a więc w ujęciu morfogenetycznym¹⁴. Liczne są prace w zakresie architektury krajobrazu, podejmujące wątek rynków historycznych w ujęciu wewnątrz krajobrazowych¹⁵, indywidualnej percepcji¹⁶, a także utylitarne sposobu kształtowania rynków¹⁷. Z perspektywy badań nad polskimi rynkami miejskimi wspomnieć trzeba porównawcze podejście K. Wejcherta którego ambicją było m.in. określenie różnic w rozplanowaniu, fizjonomii zabudowy oraz układach

¹⁰ E. Boryczka, *Rewitalizacja miast*, [w:] *EkoMiasto#Zarządzanie. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*, red. Z. Przygodzki, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 185–186.

¹¹ J. Kobyłarczyk, *Współczesna funkcja rynku – historycznej przestrzeni publicznej w wybranych miastach*, „Czasopismo Techniczne”, R. 10, z. 7–A, s. 69.

¹² W.E. Zaitz, M. Pawlikowski, *Rozpoznanie historycznych nawarstwień i podziemnej infrastruktury Krakowa, Kazimierza i ich przedmieść*, „Roczniki Geomatyki” 2007, t. 5, z. 8m.

¹³ M. Goliński, *Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia. Przestrzeń – podatnicy – rzemiosło*, Wyd. Uniwersytetu Wrocław, Wrocław 1997.

¹⁴ M. Kulesza, 2001, *Morfogeneza miast...*

¹⁵ M. Siestrzewitowska, *Próba analizy urbanistycznej rynku małego miasta na przykładzie Kraśnika przy zastosowaniu teorii Kazimierza Wejcherta*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2010, R. 107, z. 6, s. 203–211.

¹⁶ R. Graczyk, *Identyfikacyjna funkcja dominandy architektonicznej w strukturze małego miasta*, Wyd. Politechniki Poznańskiej, Poznań 2015.

¹⁷ C. Moughtin, *Urban design: Street and Square*, Architectural Press, 2003.

komunikacyjnych¹⁸. Współcześnie, wieloaspektowe studium wybranych rynków przedstawił B. Czarnecki, który zajął się funkcjami i stanem zainwestowania rynków w małych miastach Białostocczyzny¹⁹.

DEFINICJE I METODY BADAWCZE

W celu zdefiniowania placu rynkowego warto zacząć rozważania od definicji *placu*, jako pojęcia szerszego znaczeniowo niż rynek. W słowniku terminologicznym sztuk pięknych rynek definiowany jest jako: *wolna przestrzeń w mieście, związana najczęściej z ważnymi ulicami i ujęta w obudowę architektoniczną, rzadziej ograniczona ścianą zieleni lub otwarta na krajobraz*²⁰. Z kolei w Leksykonie urbanistyki i planowania przestrzennego plac definiowany jest jako *obszerna powierzchnia niezabudowana i niezadrzewiona, otoczona zwykle zabudową, ogrodzeniem, zielenią, uskokiem terenu lub ograniczona budynkami powiązany z nią kompozycją przestrzenną*²¹. Obie definicje wskazują na przestrzeń wolną od elementów zagospodarowania mogących przesłonić widok, tymczasem specyfiką placów rynkowych jest możliwość funkcjonowania na nich zabudowy (np. ratusza), czy elementów zieleni wysokiej (np. szpalery drzew wzdłuż osi kompozycyjnych). Definicje placu wskazują ponadto, że jest on w pewien sposób ograniczony przestrzennie. W przypadku placów rynkowych, które rozplanowywane były jako centralne miejsce w mieście charakterystyczna jest zabudowa zwarta, pierzejowa.

Lapidarna definicja rynku wskazuje, że to *główny plac miejski obudowany kamienicami*²². Bardziej rozbudowane definicje wskazują, że rynek to *wielofunkcyjny plac miasta, historycznie przeznaczony na miejsce handlu i siedzibę władz komunalnych; jednocześnie węzeł komunikacyjny*, dla którego charakterystyczne są budynki i urzędnia takie jak ratusz, kramy, sukiennice, wagi, magazyny²³. W definicji tej uwypuklono zagospodarowanie związane z tradycyjną funkcją placu rynkowego jako przestrzeni targowej, której reprezentacje przestrzenne nie występują najczęściej na współczesnych rynkach.

Na potrzeby badania przyjmuje się, że plac rynkowy to przestrzeń w mieście, powstała historycznie jako centralne miejsce spełniające funkcję handlową, ad-

¹⁸ K. Wejchert, *Miasteczko polskie jako zagadnienie urbanistyczne*, Wyd. Ministerstwa Odbudowy, nr 8, Warszawa 1947.

¹⁹ B. Czarnecki, *Plac rynkowy współczesnego małego miasta w Polsce na przykładzie Białostocczyzny*, Wyd. Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok 2003.

²⁰ S. Kozakiewicz (red.), *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, hasło: plac, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2003.

²¹ P. Saterus, *Leksykon urbanistyki i planowania przestrzennego*, hasło: plac, Wyd. BEL Studio, Warszawa 2013.

²² P. Saterus, *Leksykon urbanistyki ...*, hasło: rynek.

²³ S. Kozakiewicz (red.), *Słownik terminologiczny ...*, hasło: rynek.

ministracyjną, reprezentacyjną i społeczną, która wyodrębniona jest za pomocą pierzei tworzących linie zabudowy.

W badaniu przyjmuje się że plac rynku ma dwie składowe:

- 1) Płytę rynku stanowiącą powierzchnię wraz z naniesieniami znajdującymi się wewnątrz ciągów pieszo-jezdnymi;
- 2) Ciągi pieszo-jezdne, czyli jezdnie dróg publicznych wraz z chodnikami przy granicach obrysu placu rynkowego oraz towarzyszącą infrastrukturą.

Celem artykułu jest charakterystyka poszczególnych elementów struktury zagospodarowania placu rynkowego w Uniejowie. W związku z tym wykonano inwentaryzację urbanistyczną na placu rynkowym w Uniejowie. Objęła ona identyfikację przeznaczenia nawierzchni, obiektów małej architektury, a także form zieleni. Do wykonania schematów oraz mapy wykorzystano program AutoCad Civil 3D.

PLAC RYNKOWY W UNIEJOWIE Z PERSPEKTYWY HISTORYCZNEJ

Rynek w Uniejowie jest rozplanowany jako centrum szachownicowego układu miejskiego, który lokowany był w pierwszej połowie XIV wieku prawdopodobnie na prawie niemieckim²⁴. Warte jest podkreślenia, że w chwili lokacji Uniejów posiadał już dość dobrze rozwiniętą tkankę urbanistyczną mającą cechy wczesnomiejskiej osady targowej (na południe od nowego układu)²⁵. Znaczenie dla lokacji miały zniszczenia powstałe po najeździe krzyżackim w 1331 r. Widoczny jest przy tym również wpływ ukształtowania terenu oraz przebiegu Warty na rozplanowanie układu ulic wokółrynkowych. Wytyczono je równolegle albo prostopadle wobec przebiegu rzeki, z obróconym lewoskrętnie względem osi północ-południe rynkiem, stanowiącym element krystalizujący²⁶. Plac rynkowy miał kształt zbliżony do kwadratu o boku 80 m, przy wymiarach 240 x 255 m (ok. 6 ha) dla całego miasta lokacyjnego²⁷. Rynek w Uniejowie posiadał sześć wlotów, natomiast całe miasto lokacyjne otoczone było wówczas wałami oraz fosą z dwoma lub nawet trzema bramami²⁸.

²⁴ A.B. Cieślak, *Historyczne centrum Uniejowa w kontekście rozwoju funkcji uzdrowiskowej – rola i znaczenie*. „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 10.

²⁵ M. Kulesza, *Morfogeneza miast na obszarze...*, s. 71–73.

²⁶ M. Lamprecht, *Kilka uwag o rozwoju Uniejowa w świetle nowych funkcji miasta*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 134.

²⁷ A. Wojnarowska, *Przestrzeń publiczna Uniejowa*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 27.

²⁸ M. Kulesza, *Morfogeneza miast na obszarze...*, s. 199.

Ryc. 1. Miasto lokacyjne na planie z 1823 r.
 Źródło: AGAD, Zb. Kartograficzny, 29/334–29,
 za: K. Staniek, *Rewitalizacja średniowiecznych
 zabytków Uniejowa w świetle uwarunkowań
 historycznych oraz założeń lokalnego programu
 rewitalizacji na lata 2011–2015*, „Biuletyn
 Uniejowski” 2017, t. 6, s. 244 (237–253)

Ryc. 2. Rynek w Uniejowie na planie Deutsche
 Heereskarte, arkusz Brückstädt z 1944 r.
 Źródło: Wydziałowe Archiwum
 Kartograficzne, Wydział Nauk Geograficznych,
 Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza
 w Poznaniu, Zasób kartograficzny;
<http://igrek.amzp.pl/details.php?id=6874>
 [dostęp: 25.05.2019]

W nowy układ przestrzenny wpisana została murowana kolegiata p.w. Najświętszej Marii Panny i św. Floriana, erygowana w 1365r.²⁹ Kolegiata ta rozplanowana została przy północnozachodnim rogu placu rynkowego i do dziś nie zmieniła swojej lokalizacji. Prawdopodobnie na rynku wzniesiono także ratusz, jednak wskazuje się, że w celu identyfikacji okresu jego powstania, konieczne byłby badania archeologiczne³⁰. Kryzys Uniejowowi przyniosły dopiero, z jednej strony, zniszczenia powstałe w czasie pożarów i najazdów szwedzkich, z drugiej zaś decyzja o przeniesieniu rezydencji biskupich do Łowicza w XVI w.³¹, co obniżyło rangę administracyjną miasta.

W wyniku bombardowań w czasie II wojny światowej całkowicie zniszczona została zachodnia pierzeja rynku³², po wojnie już nie odbudowana. Ucierpiała też kolegiata wraz z dewastacją dzwonów w dominującej w rynkowym wnętrzu krajobrazowym neobarokowej, pochodzącej z drugiej połowy XIX wieku, dzwonnicy³³. Wiadomo, że z 6 na 7 września grupowało się na placu rynkowym polscy

²⁹ A. Jabłońska, *Archidiakoniat uniejowski w okresie staropolskim*. „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 143.

³⁰ A.B. Cieślak, *Historyczne centrum Uniejowa...*, s. 18.

³¹ Tamże, s. 12.

³² T. Wójcik, *Skrwawione miasto. Uniejów i jego rejon w czasie wojny obronnej 1939 roku*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 59.

³³ A. Wojnarowska, *Przestrzeń publiczna Uniejowa*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 29.

żołnierze z oddziału ppłk M. Frydrycha po zwycięskiej potyczce z Niemcami. Wkrótce jednak najeźdźcy odbili miasto biorąc zakładników w przyrynkowej kolegiacie, na co Polscy odpowiedzieli ostrzałem skierowanym m.in. na zabudowania rynku. Zakładnicy chcieli wykorzystać sposobność do ucieczki, jednak wielu zostało podczas niej zamordowanych przez ostrzał Niemców³⁴. Po zakończeniu wojny w centralnej części placu wzniesiono pomnik Obrońców Miasta, który stoi na rynku do dziś.

Podkreślić trzeba bardzo wysoką trwałość założenia średniowiecznego. Do dziś układ przestrzenny miasta lokacyjnego współtworzy zespół *kluczowych przestrzeni publicznych* Uniejowa³⁵.

WYMIARY I ORIENTACJA PLACU RYNKOWEGO W UNIEJOWIE

Kształt uniejowskiego placu rynkowego zbliżony jest do kwadratu, nieco rozciągniętego na osi południkowej. Uśrednione wymiary placu to 75 x 80m, co przekłada się na powierzchnię około 0,6 ha. Jest to najmniejszy rynek wśród małych miast województwa łódzkiego (do 10 tys. mieszkańców). Średnia dla rynków tego zbioru miast jest przeszło dwukrotnie wyższa. Główna oś rynku odchyłona jest od linii wyznaczającej północ-południe lewoskrętnie o 32°. Według klasyfikacji orientacji rynków Kazimierza Wejcherta rynek w Uniejowie należy do typu II, który charakteryzuje się odchyleniem głównej osi rynku do „godziny 11”³⁶.

Tabela 1. Podstawowe parametry wielkościowe rynku w Uniejowie

Powierzchnia placu rynkowego w Uniejowie [ha]	Wymiary [m]	Proporcja boków	Udział powierzchni płyty rynku w powierzchni całego placu [%]	Stosunek powierzchni płyty rynku do układu komunikacyjnego
0,62	75 x 80	1:1,07	39	1:1,56

Źródło: opracowanie własne

³⁴ T. Wójcik, *Skrwawione miasto. Uniejów...*, s. 53–58.

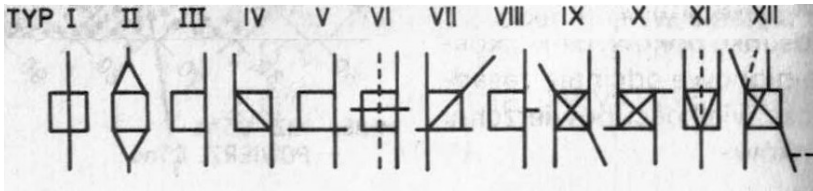
³⁵ A. Wojnarowska, *Przestrzeń publiczna...*, s. 40.

³⁶ H. Adamczewska-Wejchert, K. Wejchert, *Małe miasta. Problemy urbanistyczne stale aktualne*, Wyd. Arkady, Warszawa 1986, s. 26.

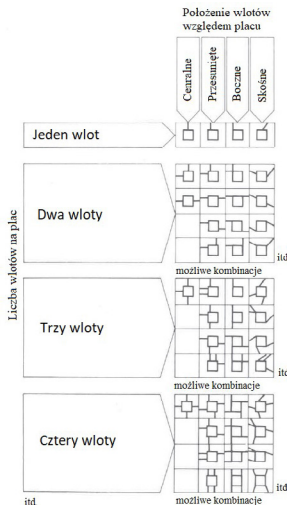
UKŁAD CIĄGÓW PIESZO-JEZDNYCH NA RYNKU W UNIEJOWIE

Ciągi pieszo-jezdne zajmują na placu rynkowym w Uniejowie około 60% całej powierzchni rynku. W Uniejowie krzyżuje się droga krajowa nr 72 łącząca Konin z Rawą Mazowiecką przez Łódź oraz droga wojewódzka nr 473 łącząca Piotrków Trybunalski z Kołem, jednak żadna z nich nie przebiega przez rynek w Uniejowie. W kierunku tych tras z uniejowskiego rynku prowadzą odpowiednio ulice Błogosławionego Bogumiła oraz Dąbska.

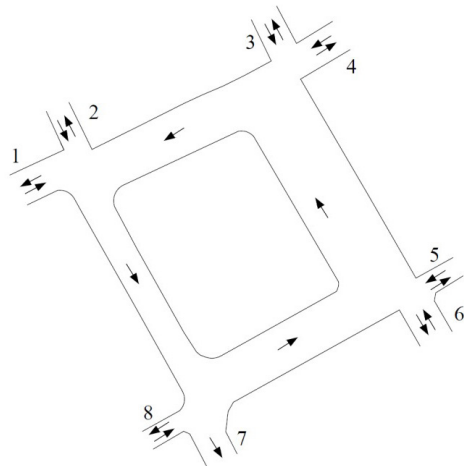
Rynek w Uniejowie posiada sześć wlotów, po dwa z każdego narożnika. Według klasyfikacji R. Kiera (ryc. 4) rynek ten identyfikować trzeba jako sześciowlotowy z bocznym ułożeniem wlotów (rys. 5). Z kolei w klasyfikacji układów komunikacyjnych K. Wejcherta rynek w Uniejowie należy do X typu z zaznaczeniem, że z każdego narożnika prostopadle wybiegają po dwie ulice (ryc. 3).

Ryc. 3. Typy układów komunikacyjnych rynków miasteczek polskich wg K. Wejcherta
 Źródło: H. Adamczewska-Wejchert, K. Wejchert, *Małe miasta. Problemy urbanistyczne stale aktualne*. Wyd. Arkady, Warszawa 1986, s. 26

Ryc. 4. Typy wlotów ulic na place wg R. Kriera
 Źródło: R. Krier, *Urban Space*, Academy Editions, 1991, s. 23

Ryc. 5. Wloty na rynek w Uniejowie wraz z układem organizacji ruchu
 Źródło: opracowanie własne

Ruch kołowy na placu zorganizowany jest lewoskrętnie. Na plac można wjechać i wyjechać z każdej wychodzącej z niego ulicy, z wyjątkiem jednokierunkowej ul. Błogosławionego Bogumiła, która realizuje tylko wyjazdy z placu rynkowego. Ulica ta prowadzi do skrzyżowania wspomnianej drogi krajowej i wojewódzkiej. Dzięki temu rozwiązaniu ograniczyć można dodatkowo ruch samochodowy w ścisłym centrum miasta.

Układ ciągów pieszo-jezdnych składa się z chodników graniczących z liniami zabudowy, jezdni dróg publicznych oraz funkcjonującymi wzdłuż nich miejscami parkingowymi. Jezdnie zajmują ponad 60% układu komunikacyjnego na rynku. Wszystkie jezdnie wykonane są z asfaltu, z wyjątkiem powierzchni przejść dla pieszych, które odznaczone są za pomocą kostki brukowej, co podkreśla reprezentatywny charakter rynku (fot. 1). Stan dróg kołowych uznać trzeba za dobry, nie stwierdzono żadnych ubytków (fot. 2). W tym kontekście warto wspomnieć, że ruch tranzytowy odbywa się poza rynkiem, co pozwala na trwałe utrzymanie dobrego stanu tej infrastruktury. Chodniki przy krawędziach placu wykonane są z tego samego typu kostki brukowej, będącej w dobrym stanie wizualnym. Ujednolicenie materiału sprzyja zdecydowanie postrzegania założenia rynkowego jako spójnego krajobrazowo. Na rynku w Uniejowie wyznaczono miejsca do parkowania przy wschodniej krawędzi płyty rynkowej (najszersza z ulic rynku), jednak samochody parkowane są także wzdłuż pozostałych ulic, zwłaszcza w południowej części placu. W ramach mebli miejskich zinventaryzowano usytuowane wzdłuż chodników dwa kosze na śmiecie oraz dwa stojaki na rowery. Z użytkowego punktu widzenia warto rozważyć by było usytuowanie łącznie przynajmniej czterech koszy na odpady przy chodnikach, w narożnikach rynku.

Fot. 1. Wschodnia pierzeja rynku w Uniejowie

Źródło: <https://maps.google.com/>
[dostęp: 1.06.2019]

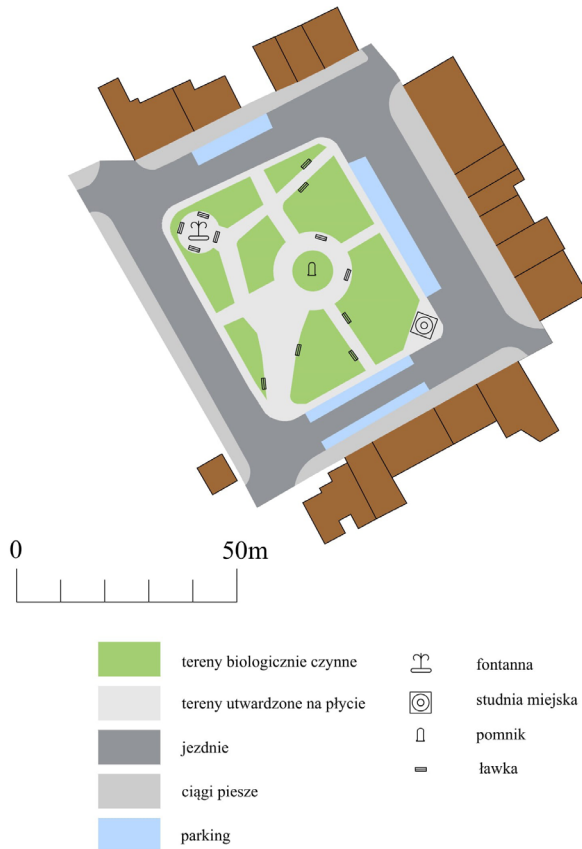

Fot. 2. Widok z południowo-zachodniego rogu placu rynkowego na wieżę przykościelną

Źródło: <https://mapio.net/s/61702498/>
[dostęp: 1.06.2019]

FORMY ZAGOSPODAROWANIA NA PŁYCIE RYNKU W UNIEJOWIE

Płyta rynku w Uniejowie zajmuje około 2400 m², co stanowi niecałe 40% powierzchni całego placu (ryc. 6). Połowę płyty stanowią tereny biologicznie czynne, zaś druga połowa pokryta jest kostką brukową (taką samą jak chodniki przy pierzejach rynku). Utwardzona nawierzchnia utrzymana jest w dobrym stanie wizualnym. Większe prace związane z poprawą jakości nawierzchni prowadzone były w ramach wykorzystania środków europejskich³⁷.

Ryc. 6. Zróżnicowanie form zagospodarowania na placu rynkowym w Uniejowie

Źródło: opracowanie własne

³⁷ A. Kulawiak, *Wykorzystanie funduszy strukturalnych w Uniejowie w latach 2004–2013*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 161.

Na układ kompozycyjny wnętrza rynkowego najmocniej wpływa koncentrycznie usytuowany pomnik (z lekkim przesunięciem ku wschodowi) oraz fontanna w północno-zachodniej części płyty. Pomnik upamiętniający walkę Obrońców Miasta Uniejów ma formę dwóch rozdzielonych półokręgów, którym towarzyszy płyta pamiątkowa (fot. 4). Do pomnika „Obrońców Miasta 1939 r.” centralnie (względem środka symetrii boków płyty rynku) dobiegają cztery alejki, z czego zachodnia jest zdecydowanie poszerzona, umożliwiając otwarcie na współcześnie usytuowaną, utrzymaną w historyzującym stylu fontannę (fot. 3). Na alejce tej usytuowano ponadto maszty dla flag (Uniejowa, Polski oraz Unii Europejskiej) oraz tablicę poświęconą Arcybiskupowi Jakubowi Śwince, czyli fundatorowi praw miejskich Uniejowa. Wyróżniają się także w przestrzeni elementy techniczne pozostałe po studni miejskiej w południowo-wschodniej części placu (fot. 5). Zostały one zadaszone ze środków pozyskanych jeszcze w ramach europejskich funduszy przedakcesyjnych³⁸. W ramach zagospodarowania w meble miejskie, na płycie znajduje się 13 ławek oraz cztery kosze na odpady. Elementy te zainstalowano głównie we wschodniej części płyty, gdzie towarzyszy im zieleń wysoka w postaci szpaleru oraz pojedynczych drzew w północno-wschodniej części płyty. Z kolei w zachodniej i centralnej części płyty rynku dominuje zieleń niska, z rabatami wyniesionymi częściowo ponad poziom gruntu.

Fot. 3. Fontanna na rynku w Uniejowie
Źródło: <https://mapio.net/s/61702498/>
[dostęp: 1.06.2019]

Fot. 4. Pomnik Obrońców Miasta 1939 r.
Źródło: <http://polskawzdłużuzy.zosy.blogspot.com/2017/06/uniejow.html>
[dostęp: 1.06.2019]

³⁸ Tamże, s. 161.

Fot. 5. Studnia miejska na rynku w Uniejowie

Źródło: <https://mapio.net/s/61702498/>

[dostęp: 1.06.2019]

WNIOSKI

Historyczny rynek Uniejowa posiada wciąż wiele walorów świadczących o jego wadze dla układu centrum miasta. Uniejowski rynek charakteryzuje się zrównoważoną strukturą zidentyfikowanych form zagospodarowania. Co prawda układ jezdny wraz z parkingami zajmuje blisko połowę powierzchni placu, jednak biorąc pod uwagę fakt wyprowadzenia ruchu tranzytowego na obwodnicowy układ drogi krajowej i wojewódzkiej stwierdzić trzeba, że w tym aspekcie na rynku wykreowano sprzyjające warunki do rekreacji biernej. Na płycie rynku dominują tereny biologicznie czynne, zróżnicowane pod względem wysokości i form nasadzeń – od wysokiej we wschodniej części, po niższą na zachodzie, która stwarza dobre przedpole dla percypowania dalszych nasadzeń na zachód od krawędzi rynku, na placu przykościelnym, gdzie przeważa ponownie zieleń wysoka. Krajobrazowo elementem dominującym jest wieża kościelna, jednak punkty orientacji dla użytkownika mogą stanowić także pomnik w centrum placu rynkowego, oraz fontanna i studnia miejska w narożnikach. Rynek w Uniejowie jest stosunkowo niewielki, przez to niezwykle kameralny, o dużym potencjale dla dalszego funkcjonowania jako miejsce reprezentacyjne, ale też wypoczynku dla mieszkańców i turystów przybyłych do Uniejowa.

Bibliografia

- Adamczewska-Wejchert H., Wejchert K., *Małe miasta. Problemy urbanistyczne stale aktualne*. Wyd. Arkady, Warszawa 1986.
- Bernaciak A., *Współczesne przemiany centrów miast w świetle wybranych doświadczeń amerykańskich i europejskich*. „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny” 2015, t. 77, z. 4, s. 265–275.
- Bogucka M., Samsonowicz H., *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986.
- Boryczka E., *Rewitalizacja miast*, [w:] *EkoMiasto#Zarządzanie. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*, red. Z. Przygodzki, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 168–193.
- Cieślak A.B., *Historyczne centrum Uniejowa w kontekście rozwoju funkcji uzdrowiskowej – rola i znaczenie*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 5–24.
- Czarnecki B., *Plac rynkowy współczesnego małego miasta w Polsce na przykładzie Białostoczczyzny*, Wyd. Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok 2003.
- Davies N., *Boże Igrzysko*, Wyd. Znak, Kraków 2010.
- Goliński M., *Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia. Przestrzeń – podatnicy – rzemiosło*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997.
- Graczyk R., *Identyfikacyjna funkcja dominanty architektonicznej w strukturze małego miasta*, Wyd. Politechniki Poznańskiej, Poznań 2015.
- Jabłońska A., *Archidiakoniat uniejowski w okresie staropolskim*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 141–156.
- Kobyłarczyk J., *Współczesna funkcja rynku – historycznej przestrzeni publicznej w wybranych miastach*, „Czasopismo Techniczne”, R. 10, z. 7–A, s. 67–76.
- Kozakiewicz S. (red.), *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Krier R., *Urban Space*, Academy Editions, 1991.
- Kulawiak A., *Wykorzystanie funduszy strukturalnych w Uniejowie w latach 2004–2013*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 158–166.
- Kulesza M., *Morfogeneza miast na obszarze Polski Środkowej w okresie przedrozbiorowym. Dawne województwa łęczyckie i sieradzkie*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001.
- Lamprecht M., *Kilka uwag o rozwoju Uniejowa w świetle nowych funkcji miasta*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 131–139.
- Litwińska E., *Czy można mówić o specyfice przestrzeni publicznych małego miasta?*, „Studia KPZK PAN” 2012, t. 144, s. 21–31.
- Moughtin C., *Urban design: Street and Square*, Architectural Press, 2003.
- Pasiut A., *Targowisko we współczesnym mieście – w poszukiwaniu formy*, „Przestrzeń i Forma” 2017, nr 17, s. 445–456.
- Przesmycka E., *Serce współczesnego miasta*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2008, t. 105, z. 4–A, s. 77–87.
- Saterus P., *Leksykon urbanistyki i planowania przestrzennego*, Wyd. BEL Studio, Warszawa 2013.
- Siestrzewitowska M., *Próba analizy urbanistycznej rynku małego miasta na przykładzie Kraśnika przy zastosowaniu teorii Kazimierza Wejcherta*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2010, R. 107, z. 6, s. 203–211.

- Twardzik M., *Rozwój nowoczesnego handlu w małych miastach i obszarach wiejskich w strefie zewnętrznej metropolii (przykład województwa śląskiego)*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2016, nr 279, s. 85–96.
- Wantuch-Matala D., *Przeobrażenia przestrzeni publicznej w małych miastach Europy Zachodniej*, „Przestrzeń i Forma” 2015, z. 2, s. 179–190.
- Wardas M., Zaitz E., Pawlikowski M., *Rozpoznanie historycznych nawarstwień i podziemnej infrastruktury Krakowa, Kazimierza i ich przedmieść*, „Roczniki Geomatyki” 2007, t. 5, z. 8, s. 235–247.
- Wejchert K., *Miasteczko polskie jako zagadnienie urbanistyczne*, Wydawnictwo Ministerstwa Odbudowy, nr 8, Warszawa 1947.
- Wojnarowska A., *Przestrzeń publiczna Uniejowa*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 25–44.
- Wójcik T., *Skrwawione miasto. Uniejów i jego rejon w czasie wojny obronnej 1939 roku*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 48–63.

Mapy archiwalne

- AGAD, Zb. Kartograficzny, 29/334–29.
- Wydziałowego Archiwum Kartograficznego, Wydział Nauk Geograficznych, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zasób kartograficzny: Mapa Deutsche Heereskarte, arkuszy Brückstädt, <http://igrek.amzp.pl/details.php?id=6874/> [dostęp: 25.05.2019].

Źródła internetowe

- <http://polskawzdłuższosy.blogspot.com/2017/06/uniejow.html> [dostęp: 1.06.2019].
- <https://mapio.net/s/61702498/> [dostęp: 1.06.2019].
- https://uniejow.net.pl/pl/11_wiadomosci/1309_bedzie_nowe_targowisko_w_uniejowie.html#, [dostęp: 1.06.2019].
- <https://www.google.com/maps/@51.974171,18.7936716,3a,75y,350.05h,89.56t/data=!3m6!1e1!3m4!1s7fS8loHwCgJHU1yLo4zzeg!2e0!7i13312!8i6656> [dostęp: 1.06.2019].

LAND USE STRUCTURE OF THE TOWN SQUARE IN UNIEJÓW

Summary

Market square, historically being the central place in the city, has always been important for the socio-economic development of urban settlements. During the last decades, town squares have been losing their market-place function, in favour of becoming representative spaces or places for recreation. Besides, in some cities there is strong pressure towards the development of the transport function. The main aim of this article is to describe the structure of the town square in Uniejów in the context of land use.

Keywords: town square, market square, historic city, public space, Uniejów

Data wpływu artykułu: maj 2019

Data akceptacji: czerwiec 2019